

KARAYİPLER TOPLULUĞU: HÜKÜMETLER ARASI İŞ BİRLİĞİ YOLUYLA BÖLGESEL BÜTÜNLEŞME ARAYIŞI

Samet YILMAZ

Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye

sametyilmaz@uludag.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5232-5435>

Kamuran REÇBER

Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye

reçber@uludag.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7388-479X>

<i>Atf</i>	YILMAZ, S.; REÇBER, K. (2023). KARAYİPLER TOPLULUĞU: HÜKÜMETLER ARASI İŞ BİRLİĞİ YOLUYLA BÖLGESEL BÜTÜNLEŞME ARAYIŞI. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 15(1), 61-85.
------------	--

ÖZ

Karayıpler Topluluğu (Caribbean Community-CARICOM), Karayıpler bölgesinde bölgesel bütünleşmenin sağlanmasına ilişkin olarak ihdas edilmiş bir örgüttür. Söz konusu örgüt, üye devletler arasında çeşitli alanlarda iş birliği ve koordinasyonun geliştirilmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte üye devletler arasında bölgesel düzeyde ortak pazar ve ekonomi oluşturulması, ilgili örgüt bünyesinde oluşturulan ortaklığın asli unsurunu teşkil etmektedir. Başka bir deyişle ekonomik bütünleşme, CARICOM'un öncelikli kuruluş hedefini oluşturmaktadır. Bu kapsamda devletler arasındaki ortaklık formlarından biri olan bölgesel bütünleşmenin niteliği ve bütünleşme açısından gelişmiş bir örgüt olan Avrupa Birliği (AB) örneği dikkate alındığında, CARICOM bünyesinde uluslar üstü yetkilere sahip bir merkezin ortaya çıkması ve egemenlik yetkilerinin bir kısmının CARICOM'a devredilmesi gerekmektedir. Ancak CARICOM, öncelikli olarak hükümetler arası iş birliği yönteminin belirleyici olduğu bir yapıda işlemektedir. Bu durum, ulusal ölçeğin ötesinde bütünleşmenin sağlanmasına yönelik olarak CARICOM'un kapasitesinin tartışılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, bölgesel bütünleşme kavramını ve AB bütünleşmesi örneğini dikkate

Geliş tarihi: 17.10.2022 – Kabul tarihi: 13.12.2022, 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v15i1004

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

olarak, CARICOM Kurucu Andlaşması düzenlemeleri ve 2001 yılında ihdas edilen Karayip Adalet Divanının (KAD) bazı emsal kararları bağlamında, CARICOM'un amaçları ile araçları arasındaki uyumu ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Bütünleşme, Uluslar Üstülük, Hükümetler Arası İş Birliği, Karayipler Topluluğu.*

CARIBBEAN COMMUNITY: THE SEARCH FOR REGIONAL INTEGRATION THROUGH INTERGOVERNMENTAL COOPERATION

ABSTRACT

Caribbean Community (CARICOM) is an organization, the purpose of which is to achieve regional integration in the Caribbean region. It aims to ensure cooperation and coordination in various policy areas. Nevertheless, creating a common market and economy among the member states is the principal dimension of the organization. In other words, economic integration is the primary purpose of CARICOM. Considering the essence of regional integration as a form of association between states and the European Union (EU), an advanced form of regional integration, the establishment of a center with supranational competencies in the CARICOM, and the limited transfer of sovereign powers to the Community are required. However, the CARICOM performs its functions primarily through the intergovernmental cooperation method, which requires a discussion on the CARICOM's capacity to achieve integration beyond the national scale. This study addresses the consistency between CARICOM's aims and instruments, examining the provisions of CARICOM's Founding Treaty and specific precedents of the Caribbean Court of Justice, in reference to the regional integration concept and EU integration.

Keywords: *Regional Integration, Supranationality, Intergovernmental Cooperation, Caribbean Community.*

GİRİŞ

CARICOM, çeşitli politika alanlarında üye devletler arasında iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla 1973 yılında kurulmuş bölgesel bir örgüttür. Ortak pazar ve ekonomi oluşturulması yoluyla bölgesel bütünleşme, söz konusu örgüt bünyesinde öngörülen ortaklığın asli unsurunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda CARICOM bünyesindeki yetkili organlar, Kurucu Andlaşma itibarıyla bölgesel bütünleşmenin sağlanması gayesiyle karar alma yetkisine sahiptir. Kurucu Andlaşma düzenlemeleri ve CARICOM'un yetkili organlarınca alınan kararlar, bölgesel düzeyde bir hukuk düzeninin ortaya çıkmasını sağlamakta,¹ üye devletlere sorumluluklar yüklemekte ve gerçek ve tüzel kişiler açısından haklar yaratmaktadır.

Bölgesel bütünleşmenin niteliği ve bütünleşme üzerine literatürün gelişmesinde kritik bir rolü bulunan AB bütünleşmesi dikkate alındığında, CARICOM üyesi devletlerin egemenlik yetkilerinin bir kısmının, bütünleşme hedefli bir örgüt olan CARICOM'a devredilmesi ve uluslar üstü/süpranasyonal nitelikte bir yönetim mekânının oluşturulması gerektirmektedir. Bilindiği üzere bölgesel bütünleşme, devletler arasında oluşturulan ortaklık formlarından biridir (Ateş, 2012: 239-243). Bütünleşme ise çeşitli şekillerde tanımlanan ve farklı düzeylerdeki süreçle-ri açıklamak için referans verilen bir kavramdır (Dedeoğlu, 2015; Şahin, 2018). Örneğin bütünleşmeyi bir durum olarak ele alan Etzioni'ye göre bütünleşme, "farklı devletlerden oluşan bir kurumun, zorlama araçlarını kullanma yetkisini ele geçirmesi, karar verme mekanizmasına sahip olması ve bu devletlerin vatan-daşları için siyasi bir kimlik oluşturabilmesi durumudur." Haas, bütünleşmeyi bir duruma varan süreç olarak değerlendirmiş ve "farklı ulusal ortamlara sahip politik aktörlerin bağlılıklarını, beklentilerini ve politik eylemlerini, kurumları üye devletler üzerinde yetkiye sahip yeni bir merkeze kaydırmaları için ikna edilme-leri süreci" şeklinde bir bütünleşme tanımı yapmıştır (*İlgili tanımlamaları aktaran*: Yapıcı, 2007: 132-133). Deutsch, bütünleşmenin "[g]enel anlamda aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan birimlerin ayrı ayrı tek başlarına sahip olmadıkları özelliklere sahip yeni bir sistem meydana getirmeye dönük ilişkiler" olduğunu ileri sürmüştür. Lindberg ise bütünleşmeyi, "devletlerin dış ve önemli iç politika-larını bağımsız yönetme yeteneklerinden ve arzularından vazgeçerek ortak karar almayı ve/veya bu karar alma yetkisini merkezi bir organa devretmeleri" şeklinde tanımlamıştır (*İlgili tanımlamaları aktaran*: Sancaktar, 2013: 114).

¹ Belirtilmelidir ki Karayipler bölgesinde bütünleşme hukukun oluşturulması süreci, CARICOM hukukunun yanı sıra ekonomik bütünleşme merkezli bir girişim olan Doğu Karayip Devletleri Örgütünün Kurucu Andlaş-ması'nın ve bu Örgüt bünyesinde gerçekleştirilen düzenlemelerin de dikkate alınmasını gerektirmektedir (Bu hususta yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz. Berry, 2014).

Belirtilen tanımlamalar dikkate alındığında denilebilir ki devletlerin belirli bir bölge kapsamında bir araya gelerek bütünleşme amaçlı bir süreci başlatması, bölgesel iş birliğinden öte bir ortaklık biçiminin oluşturulması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede bölgesel bütünleşmenin, esas olarak devletlerin egemenlik yetkilerinin kullanımına kısıtlamalar getiren ve yeni bir egemenlik alanı ortaya çıkaran bir ortaklık modeli olduğu belirtilebilir (Dosenrode, 2016: 5). Başka bir deyişle bölgesel bütünleşme, bölgeselcilik formlarından biridir ve egemenlik yetkilerinin üçüncü bir kurumda toplanması (pooling) şeklindeki ortaklık biçimini işaret etmektedir. Bu üçüncü kurum, genellikle bölgesel bir örgüt olmaktadır (Goltermann, Lohaus, Spielau ve Striebinger, 2012: 4). Bu bağlamda bölgesel bütünleşme ile hem bir örgütü hem de bu örgüt tarafından üretilen hukuku işaret edecek şekilde kullanılan uluslar üstülük (Schroeder ve Müller, 2011: 358) kavramı birbiriyle ilişkilidir (Metcalf ve Papageorgiou, 2005: 5-7).

İster bir durum ister bir süreç olarak değerlendirilsin bölgesel bütünleşme, bütünleşme kapsamında katılımcı devletlerden özerk bir uluslar üstü merkezin varlığını gerektirmektedir. Nitekim bütünleşme seviyesi açısından en ileri örgüt konumunda olan AB, belirli alanlarda egemenlik yetkilerinin devredilmesi sonucunda oluşan ve bu alanlar itibarıyla uluslar üstü bir örgüttür. AB hukukunun asli normları gereğince üye devletlere ait yasama, yürütme ve yargı yetkisinin bir kısmı AB'ye devredilmiştir. AB'nin yetki alanları dikkate alındığında hangi konularda AB'nin münhasır yetkiye, hangi alanlarda üye devletlerle iş birliği ve/veya paylaşılan yetkilere sahip olduğu AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın ilgili maddelerinde (2 ila 6. maddeler) düzenlenmiştir. AB, Kurucu Andlaşması'nda belirtilen yetki alanları kapsamında düzenleyici faaliyetler gerçekleştirmekte ve yetki devrinin olduğu alanlarda münhasır olarak yasama tasarrufunda bulunmaktadır.

Diğer yandan asli ve türeme normlardan oluşan AB hukukunun üye devletlerin iç hukukuyla çatışması halinde (prensipte olarak üye devletlerin iç hukuklarının AB hukukuyla uyumlu olması gerekir) üstünlük AB hukukuna aittir. AB hukukunun bazı normları, üye devletlerin iç hukukunda doğrudan uygulanma kabiliyetine sahip olmakta ve/veya doğrudan etki doğurma özelliği göstermektedir. AB hukukunun uygulanması, geçerliliği, geçersizliği ve yorumlanması hususlarında yetkilendirilmiş olan Avrupa Birliği Adalet Divanı da tesis ettiği çeşitli kararlarında AB hukukunun bağımsız ve özerk bir hukuk sistemi olduğunu belirtmiştir (Reçber, 2021).

Bölgesel bütünleşmenin klasik devletler arası iş birliği modelinden öte bir ortaklık modelini işaret etmesi ve bütünleşme bakımından gelişmiş bir örgüt olan AB bünyesinde üye devletlerin egemenlik yetkilerinin bir kısmını üst bir otoriteye devretmesi dikkate alındığında, özerk bir uluslar üstü yapının varlığının bölgesel bütünleşmenin temel unsurlarından biri olduğu görülmektedir. CARICOM bünyesinde ise bütünleşme ² öncelikli olarak hükümetler arası iş birliği yöntemi bağlamında ilerlemektedir.

Diğer bir deyişle CARICOM'un temel hedefi ulusal ölçekte ötesinde bölgesel bütünleşme olmakla birlikte, ilgili örgütün işleyişinde hükümetler arası iş birliği yöntemi belirleyicidir. Belirlenen politika alanlarında CARICOM'un yetkili organları kararlar almaktadır. Ancak üye devletler, karar alma süreçlerini yönlendirebilmekte ve kimi durumlarda Kurucu Andlaşma'dan doğan sorumlulukların dışında kalabilmektedir. Ayrıca Kurucu Andlaşma düzenlemeleri itibarıyla CARICOM'un yetkili organlarınca alınan bağlayıcı kararların üye devletlerin iç hukukunun bir parçası olması, söz konusu devletlerin gerçekleştirecekleri ek hukuki tasarrufa bağlıdır. Belirtilen unsurlar, CARICOM bünyesinde ulusal ölçekte ötesinde uluslar üstü nitelikte özerk bir yönetim mekânının ortaya çıkmasını güçleştirmektedir.

Belirtilen hususlar dikkate alındığında ulusal ölçekte ötesinde bütünleşmenin sağlanmasına yönelik olarak CARICOM'un kapasitesinin tartışılması gerekmektedir. Bu anlamda çalışma itibarıyla şu sorulara cevap aranması gerekli olmaktadır: Üye devletlerin CARICOM'un işleyişinde ve karar alma süreçlerindeki rolü nedir? CARICOM hukuku ile üye devletlerin iç hukuku arasındaki ilişki nasıldır? CARICOM'un yetkili organlarınca alınan kararlar nasıl uygulanmaktadır? CARICOM bünyesinde üye devletlerin egemenlik yetkilerinin devrinden bahsedilebilir mi? CARICOM'un hedefleri ile sahip olduğu araçlar birbiriyle örtüşmekte midir? Bu çalışmanın amacı, çalışmanın bütünlüğüne yayılacak şekilde, CARICOM Kurucu Andlaşması düzenlemeleri ve 2001 yılında ihdas edilen KAD'ın bazı emsal kararları incelenerek bahsi geçen sorulara yanıt aramaktır.

² Türkçe literatürde "Yeni İşlevselcilik" kapsamında CARICOM üzerine yapılmış bir çalışma için bakınız (Köksoy, 2020).

Belirtilen bağlam içerisinde giriş kısmını izleyen ikinci kısımda, Karayipler bölgesine ilişkin tanımlayıcı unsurlar ve ilgili bölgedeki bölgeselci gelenekler belirtilmiştir. Karayipler bölgesi, coğrafi, kültürel ve siyasal açıdan çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Söz konusu bölgenin sömürge geçmişinin bulunması ve bölgedeki devletlerin farklı sömürgeleşme süreçlerine maruz kalması, bölgede çeşitli bölgeselci geleneklerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Üçüncü kısımda Karayipler'deki bölgesel bütünleşme girişimleri ve CARICOM'un kuruluş süreci ele alınmıştır. Karayipler bölgesinde bütünleşme merkezli fikirler 19. yüzyıldan itibaren gözlemlenebilmekle birlikte, bütünleşmeye ilişki somut girişimler 1950'lerin sonuna doğru gerçekleştirilmiş ve ilerleyen süreçte CARICOM oluşturulmuştur. Dördüncü kısım, CARICOM'un statüsü, hedefleri, kurumsal yapısı ile CARICOM bünyesinde uyumsuzlukların çözümü ve CARICOM hukukunun etkisine ilişkindir. Çalışmanın değerlendirme kısmında, yukarıda belirtilen sorularla bağlantılı olacak şekilde, bölgesel bütünleşme ile uluslar üstülük arasındaki ilişki kapsamında, CARICOM'un işleyişinin niteliği ve KAD'ın bazı emsal kararları dikkate alınarak CARICOM hukukunun uygulanabilirliği ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise CARICOM'un amaçları ile araçları arasındaki uyum tartışılmıştır.

KARAYİPLER BÖLGESİNDE BÖLGESELÇİ GELENEKLER

Bilindiği üzere Karayipler, 1492 yılında Kolomb'un Amerika kıtasını keşfetmesi sonrasında ekonomik, sosyal, siyasal ve nüfus yapısı bakımından radikal dönüşümler geçirmiştir. İspanya, Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa devletleri, Karayipler bölgesinde yayılcı politikalar izlemiş ve ilgili bölge, yoğun bir sömürgeleşme sürecine tâbi olmuştur. Bölgedeki üretim süreçleri Avrupalı devletlerin ihtiyaçları çerçevesinde örgütlenirilmiş, bölgede bir kölelik sistemi kurulmuş ve özellikle Afrika'dan çok sayıda insan Karayipler'e getirilmiştir. Bu hususlar, modern Karayipler'in şekillenmesinde belirleyici olan faktörler arasında yer almıştır (Blouet, 2007: 27-48; Ermağan ve Efe, 2018: 157-158; Widfeldt, 2001: 212-215).

Karayipler'in³ nasıl tanımlanması gerektiği veya hangi unsurlardan oluştuğu hususu, bağlama göre farklı biçimlerde ele alınabilmektedir. Bununla birlikte denilebilir ki coğrafi açıdan Karayipler bölgesinin merkezinde, Yucatán ve Florida yarım adalarından Venezüella'ya uzanan kıvrımlı adalar zinciri bulunmaktadır (Richardson, 1992: 6). Başka bir ifadeyle Karayip Denizi'ndeki adalar ve bu denize sahili olan devletlerle sınırlanan alan, ilgili bölgenin coğrafi kapsamını belirlemektedir. Bu çerçevede Karayipler'in, Büyük Antiller,⁴ Küçük Antiller ve Bahamalar olmak üzere üç ana ada silsilesinden oluştuğu söylenebilir. Büyük Antiller, Küba, Hispanyola (Dominik Cumhuriyeti ve Haiti), Jamaika ve Porto Riko'yu kapsarken Küçük Antiller, Trinidad'dan başlayıp Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Virjin Adaları'na uzanan adaları içermektedir. Bahamalar ise Küba, Dominik Cumhuriyeti ve Haiti'nin kuzeyinde bulunmaktadır (Ermağan ve Efe, 2018: 148-149). Bu bakımdan Karayipler bölgesi, Antiller veya Batı Hint Adaları⁵ olarak da adlandırılmaktadır (Blouet, 2007: 8).

Coğrafi bakımdan Karayip Denizi'ni kuşatan adalar silsilesi, Karayipler bölgesinin merkezini oluşturmaktadır. Bununla birlikte kimlik, dil, tarih, kültür, jeoekonomi veya devletler arasında kurulan örgütsel mekanizmalar, söz konusu bölgenin sınırlarının belirlenmesinde ölçüt olarak değerlendirilebilmektedir (Girvan, 2001: 4). Örneğin Richardson (1992: 6), Güney Amerika'nın kuzeydoğusunda yer alan Guyanalar bölgesi ile özellikle Orta Amerika'daki (Central America) Belize devletini, tarihsel ve kültürel bağlar sebebiyle Karayipler bölgesine dâhil etmektedir. Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü bünyesinde hazırlanan Karayipler'in tarihine ilişkin kitap serisinde Karayipler bölgesi, Bahamalar da dâhil olmak üzere Karayip Denizi'ndeki tüm adalar ile Guyanalar bölgesi ve Belize'yi içerecek şekilde tanımlanmıştır (Brereton, 2007: 1). Gaztambide ise söz konusu bölgeye ilişkin olarak "Adalarla Ayrılmış/Tecrit Edilmiş (*Insular*) Karayipler", "Jeopolitik Karayipler", "Büyük Karayipler veya Karayip Havzası" ve "Kültürel

³ Karayipler terimi, İspanyolların 15. yüzyılın sonuna doğru Karayipler bölgesine geldiklerinde bazı adalarda yaşayan yerli bir Amerikan grubu olan Karayip yerlilerinden (Caribs) türemiştir (Blouet, 2007: 8).

⁴ Antiller kelimesi, Antilia'dan gelmektedir. Antilia yarı efsanevi bir bölgedir ve Atlantik Denizi'nde olduğuna inanılmaktadır (Blouet, 2007: 9).

⁵ Batı Hint Adaları terimi, Kolomb'un Amerika'ya düzenlediği seferlerden sonra Karayipler bölgesindeki adaların Güney ve Güneydoğu Asya'daki Doğu Hint Adaları'ndan (East Indies) ayrılması için Avrupalılarca kullanılmaya başlanmıştır (Ermağan ve Efe, 2018: s. 148, dipnot 43).

Karayıpler” olmak üzere dört tanım olduğunu belirtmektedir (Briceño-Ruiz, 2013: 85-88). Bunun yanı sıra Karayıpler bölgesinde Karayip Devletleri Birliği, Karayip Devletleri Forumu, CARICOM ve Doğu Karayip Devletleri Örgütü gibi üyelik kompozisyonu, kurumsallaşma ve öngörülen iş birliği biçimi bakımından değişkenlik gösteren örgütsel iş birliği mekanizmalarının bulunması da bölgenin bitim hatlarının belirlenmesi konusunda farklılıkları beraberinde getirmektedir (Bardouille, 2018; Girvan, 2001: 3-4).

Görüldüğü üzere Karayıpler bölgesinin coğrafi, kültürel ve siyasal sınırları, çeşitli bağlamlar çerçevesinde belirlenebilmektedir. Bölgedeki devletlerin farklı sömürgeleşme süreçlerine maruz kalması ve bölgede kültürel, etnik ve siyasal açıdan heterojen bir yapının bulunması, bu durumun öncelikli sebepleri arasında gösterilebilir. Bölge, 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalı devletlerce bölünmüş ve bölgedeki siyasal yapıların dış ilişkileri, birincil olarak sömürgeci devletlere bağımlı olmuştur ki bu durum, büyük ölçüde küçük ada devletlerinden oluşan Karayıpler bölgesinde, söz konusu devletlerin birbirlerinden tecrit olması sonucunu doğurmuştur. ABD’nin bilhassa Büyük Antiller coğrafyasında 19. yüzyıldan itibaren etkisini artırması ve Soğuk Savaş döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) Küba’ya angajmanı da bölgedeki dış güçler varlığı olgusunu devam ettirmiştir (Bu hususta bir değerlendirme için bkz. Clarke, 1976). Belirtilen faktörler, Karayıpler bölgesinde çeşitli bölgesel veyahut alt bölgesel geleneklerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Briceño-Ruiz (2013: 81-82), bölgedeki bölgesel bütünleşme süreçlerine ilişkin olarak üç geleneğin gözlemlenebileceğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi, Karayıpler bölgesinin hem Hispanik hem de İngilizce konuşan kısımlarında bulunan “alt bölgesel” gelenektir. Antiller Konfederasyonu (Confederación Antillana) düşüncesi, Porto Riko ve Küba’nın 19. yüzyılda bağımsızlığını elde etmesi sonrasında gündeme gelmiş ve bu doğrultuda Küba, Porto Riko ve Dominik Cumhuriyeti’nin birleşmesine ilişkin öneriler yapılmıştır. Detaylandırılacağı üzere Büyük Britanya sömürgeleri arasında bir federasyon kurulması fikri, 19. yüzyılda gündeme gelmiş ancak somut girişimler 1950’lerde yapılmıştır. 1950’li yıllarla birlikte Büyük Britanya’nın deniz aşırı ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başlamış ve Büyük Britanya sömürgeleri de dâhil olmak üzere bu devletler arasında bir federasyon kurulmuştur. İkinci gelenek, Antiller bölgesinin bütününe (Pan-Antillean) ilişkindir. Bu gelenek, etnotarihsel mekânsal bir ortaklık bağlamında, Guyana bölgesi, Belize ve Surinam’ı da içerek şekilde, Karayıpler bölgesindeki adalarla ayrılmış/tecrit edilmiş ülkeler arasındaki birliğe yöneliktir. Üçüncüsü ise Karayip adaları, Orta Amerika, Kolombiya, Meksika ve Venezüella’yı da içeren “bölgesel” gelenektir. Bu gelenek, Karayip Havzası veya Büyük Karayıpler olarak adlandırılan Karayıpler bölgesini Latin Amerika’ya bağlamaktadır.

KARAYİPLER BÖLGESİNDE BÜTÜNLEŞME VE CARICOM'UN KURULUŞU

Belirtildiği üzere Karayipler'de bölgesel iş birliği ve bölgesel bütünleşmeye ilişkin fikirler ve projeler, 19. yüzyıldan itibaren gözlemlenebilmektedir. Avrupalı devletler, deniz aşırı sömürge ülkelerindeki kontrolü devam ettirmeye ilişkin olarak bölgede ortak yönetim yapılarının kurulmasını sağlamaya çalışmıştır. Büyük Britanya, özellikle köleliğin ortadan kaldırılmasından sonra, sömürge ülkelerinin daha etkin ve daha az masraflı bir şekilde idare edilmesi amacıyla çeşitli federatif projeler geliştirmiştir. Benzer şekilde Hollanda içerisinde de 19. yüzyılın ortalarında bu yönde fikirler ileri sürülmüştür (Gaztambide-Geigel, 2007: 346).

Büyük Britanya, sömürgeleri tek bir federasyon yönetimi içerisinde bir araya getirmeye ilişkin olarak, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar tutarlı ve istikrarlı bir yaklaşım geliştirememiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında siyasal kaygıların yanı sıra bölgedeki sömürgelerin geniş deniz alanlarıyla birbirlerinden ayrı olması ve bölgede hava ulaşımının kullanılmaya başlamasından önce sömürge ülkeleri arası ulaşımın yetersiz kalması da etkili olmuştur. Bu dönemde ayrıca bölge içerisinde de güçlü bir federasyon talebi ortaya çıkmamıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında bölgedeki kimi liderler, sömürgeler arasında siyasal ve ticari birlik oluşturulmasının, sömürgelerin idari yönetim yeteneğini güçlendireceğini ve bağımsızlığın elde edilmesine katkı sağlayacağını belirtmiş ve bu görüş, bölgedeki iş çevrelerince de kabul görmüştür. Ancak birlik düşüncesi, bölgede yaygın bir kabul seviyesine ulaşamamıştır. Bölgedeki küçük ve yoksul sömürge ülkelerinin oluşturulacak bir birlik içerisinde daha büyük ve zengin sömürgelerin kontrolü altına gireceği ve sömürgelerdeki bazı grupların ekonomik çıkarlarının zedeleneyeceği endişesi, birlik düşüncesinin genel kabul görmesi önünde engel teşkil etmiştir. Böyle bir ortamda Büyük Britanya, sömürge ülkeleri arasında idari iş birliğinin geliştirilmesi yoluyla birlik oluşturulmasına ilişkin bir tutum benimsemiş ve bu bağlamda bölgede çeşitli işlevsel kurumların oluşturulmasını sağlamıştır (O'Brien, 2011: 632-634).

Karayipler'de bölgesel bir federasyon oluşturulmasına ilişkin süreç, II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ve ayrıca bölgede hava ulaşımının gelişimiyle değişime uğramıştır (O'Brien, 2011: 633). Savaş, Büyük Britanya'nın sömürgeler üzerindeki kontrolünü serbestleştirmesini ve bölgede popülist alternatif görüşlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir (Gaztambide-Geigel, 2007: 349). Ayrıca ABD ve Büyük Britanya, 1942 yılında Almanya'nın Karayipler bölgesine olası bir saldırısını önlemeye ilişkin olarak ortak bir savunma oluşturmak amacıyla Anglo-Amerikan Komisyonunu kurmuştur (Briceño-Ruiz, 2013: 105). Bu Komisyon, Fransa ve Hollanda'nın temsilcilerinin katılımıyla 1946 yılında Kara-

yipler Komisyonuna dönüşmüştür. İlgili Komisyon, Karayipler bölgesinde çeşitli grupların bir araya gelmesiyle Batı Hint Adaları'ndaki ülkeler arasında bir federasyon kurulması sürecini kolaylaştırmıştır (Gaztambide-Geigel, 2007: 351-352).

Belirtilen gelişmeler ve bölgede oluşturulan işlevsel kurumların etkinliği neticesinde, 1947 yılında çeşitli sömürge ülkelerinden temsilcilerin de katılımıyla Jamaika'da bir konferans düzenlenmiştir. İlgili konferans, Karayipler bölgesinde siyasal bir birlik oluşturulması yönünde atılmış önemli bir adımdır. Katılımcılar, ilkesel olarak federasyon düşüncesini ve federal bir anayasa taslağının hazırlanmasıyla görevli bir komite kurulmasını kabul etmiştir (O'Brien, 2011: 633-634). 1957 yılında Büyük Britanya, Batı Hint Adaları Federasyonu (West Indies Federation) Anayasası'nı kabul etmiş ve federal hükümet, 1958 yılında kurulmuştur. Söz konusu Federasyon, kısa ömürlü olmuş ve Jamaika ile Trinidad ve Tobago'nun Federasyondan ayrılması sonrasında 1962 yılında lağvolmuştur (Briceño-Ruiz, 2013: 105; Gaztambide-Geigel, 2007: 352).

Siyasal bir birlik niteliği gösteren Federasyonun lağvolması, İngilizce konuşan Karayip ada ülkelerinde bütünleşme girişimlerine ilişkin olarak strateji değişikliğini beraberinde getirmiştir. Karayipli liderler, siyasal birlikten ziyade serbest ticaret yoluyla karşılıklı bağımlığın artırılması ve ekonomik birlik oluşturulmasına ilişkin bir strateji belirlemiştir (Briceño-Ruiz, 2013: 106). Bu bağlamda 1965'te Antigua, Barbados ve Britanya Guyanası hükümet başkanları, Karayip Serbest Ticaret Birliğini (Caribbean Free Trade Association-CARIFTA) oluşturmak amacıyla Dickenson Bay Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu girişim sonrasında Antigua, Barbados, Trinidad ve Tobago ile Guyana'nın taraf olduğu yeni CARIFTA Anlaşması, Mayıs 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Dominika, Grenada, St. Kitts/Nevis/Anguilla, Saint Lucia, St. Vincent, Montserrat ve Jamaika aynı yıl, Britanya Hondurası (Belize) ise 1971 yılında Birliğe dâhil olmuştur (URL-6). Üyeler arasında ticareti artırarak, çeşitlendirerek ve serbestleştirerek bölgede dengeli bir kalkınmanın sağlanması, CARIFTA'nın temel hedefleri olarak belirtilmiştir (Abbott, 1969: 11).

Kuruluşunda Avrupa Serbest Ticaret Birliğinin model alındığı CARIFTA (O'Brien, 2011: 636), katılımcı taraflar arasında sınırlı ölçüde bir serbest ticaret bölgesi oluşturmaya yönelik bir girişim şeklinde tasarlanmıştır (Karluk, 2014: 562). Bununla birlikte söz konusu bölgesel örgüt, ticaretin serbestleştirilmesinin ötesinde bir ekonomik iş birliği sürecinin geliştirilmesine yönelik bir vizyona da sahip olmuştur. Kurucu Anlaşma'nın giriş bölümünde, ticaret önündeki engellerin kaldırılmasının ve bir serbest ticaret alanı oluşturulmasının Karayipler'de ekonomik bir topluluğun kurulmasına katkı sağlayacağı ifade edilmiştir (Abbott, 1969: 12). Yine Kurucu Anlaşma'da katılımcı tarafların, kısmi veya bütüncül bir ortak gümrük tarifesi oluşturulmasının tarafların yararına olup olmayacağı

üzerine çalışmalar yapacağı belirtilmiştir (Abbott, 1969: 10). Bu bağlamda örgüt bünyesinde ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesiyle ilgili olarak atılması gereken adımları belirten CARIFTA'dan Karayipler Topluluğuna adlı bir belge yayımlanmış (O'Brien, 2011: 637) ve bu belge, Ekim 1972'de toplanan Yedinci Hükümet Başkanları Konferansında alınan kararların alt yapısını oluşturmuştur (Gaztambide-Geigel, 2007: 362). Bu Konferansta katılımcı taraflar, Karayipler bölgesinde ortak pazarın kurulmasını, dış politikada koordinasyonun sağlanmasını ve bazı alanlarda işlevsel iş birliğinin geliştirilmesini kapsayan bir topluluğun oluşturulmasını ilkesel olarak kabul etmiştir (URL-3). Belirtilen gelişmeler sonrasında Ortak Pazarı da içeren yapılanma, 4 Temmuz 1973'te Barbados, Guyana, Jamaika ile Trinidad ve Tobago tarafından imzalanan Chaguaramas Andlaşması'yla ihdas edilmiş ve CARIFTA, CARICOM'a dönüşmüştür (Seatzu, 2015: 221).

1973 tarihli Chaguaramas Andlaşması, esas olarak hükümetler arası bir işleyiş öngörmüştür (Bkz. O'Brien, 2011: 638-642). İlgili Andlaşma'da Karayipler Topluluğu, Ortak Pazardan ayrı bir varlığa sahip olmuş ve Ortak Pazar metni, Andlaşma eki şeklinde düzenlenmiştir. Bu iki yapı CARICOM'u oluşturmuştur. Birbirine ilişki içerisinde olan bu iki yapının ayrı ayrı düzenlenmesi hem Ortak Pazara dâhil olmaya hazır olan devletlerin hem de buna hazır olmayanların Topluluğa katılımını kolaylaştırmaya yöneliktir (Bravo: 2005: 169).

Karayipler Topluluğunu Kuran Andlaşma'da ortak pazar oluşturulması yoluyla ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesi, dış politika alanında koordinasyon sağlanması ile toplumlar arasındaki yakınlıkların artırılması ve onların sosyal, kültürel ve teknolojik gelişimini iyileştirmeye ilişkin olarak işlevsel iş birliğinin yapılması, CARICOM'un başlıca hedefleri olarak belirtilmiştir (URL-11: 4. madde). Chaguaramas Andlaşması'nda CARICOM üyeliğinin Karayipler bölgesindeki diğer devletlere (egemen devletler ve bağımlı devletler) de açık olduğu ifade edilmiştir. Nitekim Mayıs 1974'te Antigua, Britanya Hondurası, Dominika, Grenada, Saint Lucia, Montserrat, St. Kitts/Nevis/Anguilla ve St. Vincent Topluluğa tam üye olmuştur. Temmuz 1983'te Bahamalar ve Temmuz 1995'te Surinam CARI-COM'a tam üye olarak katılmıştır. Ülkesinde Fransızcanın da resmi lisan olarak geçerli olduğu Haiti ise Temmuz 1998'de önce geçici üye, Temmuz 2002'de ise tam üye olarak CARICOM'a dâhil olmuş ve CARICOM'un tam üye sayısı on beşe ulaşmıştır (URL-6).

REVİZE EDİLMİŞ CHAGUARAMAS ANDLAŞMASI VE CARICOM

Topluluğun kuruluşu sonrasında ekonomik performansının yetersizliği ve ayrıca hükümetler arası nitelikteki örgütsel işleyişinin ekinliği gibi içsel faktörler ile SSCB'nin dağılması ve AB'nin kurulması gibi uluslararası gelişmeler,

CARICOM'un dönüşümünü ve yeni koşullara adaptasyonunu gerektirmiştir. 1973 yılında yürürlüğe giren Chaguaramas Andlaşması itibarıyla Ortak Pazar Konseyiyle (OPK) birlikte örgütün ana organlarından biri olan ve üye devletlerin hükümet başkanlarından oluşan Hükümet Başkanları Konferansının (HBK) 1989 yılındaki toplantısında katılımcı liderler, Andlaşma hedeflerinin

gerçekleştirilmesine ve geliştirilmesine yönelik olarak bir komisyon kurulması konusunda uzlaşmış ve Batı Hint Adaları Komisyonu (West Indian Commission), 1991 yılında ihdas edilmiştir. İlgili Komisyonun 1992 yılında hazırladığı 'Eylem Zamanı' başlıklı raporda, esas olarak CARICOM düzeyinde alınan kararların ulusal düzeyde uygulanmasının sağlanması, yeni kurumsal yapılanmalar oluşturulması ve ekonomik bütünleşme konusunda adımlar atılması gerektiği ifade edilmiştir (Bravo: 2005: 169-170; O'Brien, 2011: 640-641). CARICOM bünyesinde ortaya çıkan bu reform süreci bağlamında, 1997'den 2000'e kadar olan dönemde Chaguaramas Andlaşması'nın çeşitli maddelerini değiştiren protokoller kabul edilmiştir (Bkz. URL-10). 2001 yılında gerçekleştirilen Yirmi İkinci HBK'de ise CARICOM Tek Pazar ve Ekonomisini İçeren Karayipler Topluluğunu Kuran Revize Edilmiş Chaguaramas Andlaşması, CARICOM'un on üç üyesi tarafından imzalanmaya başlamış⁶ ve ilgili Andlaşma, 1 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir (URL-9).

Statü ve Temel Hedefler

Revize Edilmiş Chaguaramas Andlaşması'nın (RECA) yürürlüğe girmesiyle birlikte Topluluk, 1973 tarihli Chaguaramas Andlaşması'yla oluşturulan Karayipler Topluluğu ve Ortak Pazarın yerini almıştır. RECA'nın 1. maddesinde, Topluluk kelimesinin, 2. maddede belirtilen Karayipler Topluluğu anlamına geldiği ve CARICOM Tek Pazarını ve Ekonomisini kapsadığı belirtilmiştir. 2. Maddede ise Andlaşma'yla kurulan Topluluğun, Karayipler Topluluğu ve Ortak Pazarın halefi olduğu ifade edilmiştir.

228. maddede düzenlendiği üzere CARICOM, tam hukuki kişiliğe (full juridical personality) sahiptir. İlgili madde itibarıyla üye devletler, ülkeleri üzerinde kendi kanunları uyarınca tüzel kişilere tanınan en geniş hukuki ehliyeti Topluluğa tanıma sorumluluğunu üstlenmiştir. Diğer yandan CARICOM, üye devletler, üye olmayan devletler ve uluslararası örgütlerle uluslararası andlaşma yapma yetkisine de sahiptir. Bu bağlamda CARICOM'un, Kurucu Andlaşması açısından iç hukuk ve uluslararası hukuk kişiliği bulunmaktadır (Berry, 2014: 108-112). RECA, CARICOM üyeleri arasında tedrici bir ekonomik birlik oluşturulmasını amaçlamaktadır (Seatzu, 2015: 222). RECA'nın 6. maddesinde CARICOM'un hedefleri belirtilmiştir. Toplumların yaşam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, üçüncü devletler ile ticaretin artırılması ve üye devletlerin dış politikaları ve dış ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi ile toplumlar arasındaki bağların kuvvetlendirilmesine yönelik olarak işlevsel iş birliğinin yapılması, CARICOM'un temel hedeflerini oluşturmaktadır.

⁶ Antigua ve Barbuda (5 Temmuz 2001), Barbados (5 Temmuz 2001), Belize (5 Temmuz 2001), Dominika (16 Ağustos 2002), Grenada (4 Temmuz 2002), Guyana (5 Temmuz 2001), Jamaika (5 Temmuz 2001), St. Kitts/Nevis (8 Aralık 2001), Saint Lucia (4 Temmuz 2002), St. Vincent ve Grenadinler (5 Temmuz 2001), Surinam (5 Temmuz 2001), Trinidad ve Tobago (5 Temmuz 2001), Haiti (4 Temmuz 2003).

1973 tarihli Chaguaramas Andlaşması ile RECA dikkate alındığında CARICOM, ekonomik bütünleşme, işlevsel iş birliği ve ekonomik ilişkiler dâhil olmak üzere dış politika koordinasyonu sütunları üzerine temellenmiş bir yapıdır. Bu sütunların yanı sıra CARICOM üyeleri, 2005 yılında dördüncü bir sütun olarak güvenlik alanında iş birliği geliştirmeye karar vermiştir. 2013 yılında yayımlanan CARI-COM Suç ve Güvenlik Stratejisi'nde, dört kategori içerisinde güvenlik tehditlerine yer verilmiştir. Birinci kategorideki tehditler olarak, yasa dışı uyuşturucu ve silah ticareti, çeteler ve organize suç, siber suçlar ile finansal suçlar ve yolsuzluk gibi uluslar ötesi örgütlü kriminal eylemler kabul edilmiştir. İkinci kategorideki tehditler, bölgeye yönelik ciddi tehditler şeklinde belirtilmiştir. Bu tehditler, insan ticareti ve kaçakçılık, doğal afetler ve kamu güvenliğine yönelik suçlardır. Kritik alt yapılara yönelik saldırılar ve terörizm, üçüncü kategorideki tehditler olarak sayılmıştır. Bu kategorideki tehditler, potansiyel risk unsurları şeklinde değerlendirilmiştir. Dördüncü kategorideki tehditler ise iklim değişikliği, küresel salgınlar ve göç baskısı gibi ortaya çıkma olasılığı ve sonuçları bilinmeyen gelecekteki risklerdir (Martinez, Chami, Montoute ve Mohammed, 2020: 22-24).

Kurumsal Yapı ve İşleyiş

1973 tarihli Chaguaramas Andlaşması, CARICOM'un temelde hükümetler arası iş birliği modelinde işleyişini öngörmüştür. İlgili Andlaşma'da örgütün iki ana organı olarak sayılan HBK ve OPK'de bağlayıcı kararların oy birliğiyle alınacağı belirtilmiştir (O'Brien, 2011: 638-639). RECA, bu yapıyı korumakla birlikte, karar alma süreçlerinde bazı revizyonlar getirmiş ve yeni kurumsal mekanizmaların oluşmasını sağlamıştır.

Ana Organlar ve Karar Alma Usulleri

RECA itibarıyla CARICOM, iki ana organdan oluşmaktadır (URL-9: 10. madde, 1. paragraf). Bunlardan birincisi, önceki Kurucu Andlaşma'da da yer alan HBK'dir. Söz konusu organ, üye devletlerin hükümet başkanlarından oluşmaktadır (URL-9: 11. madde, 1. paragraf). HBK, Topluluğun en üst karar alma organıdır ve esas olarak bütünleşme sürecine siyasal yön vermekle görevlendirilmiştir (URL-9: 12. madde, 1. ve 2. paragraflar). CARICOM'un diğer bir ana organı, OPK'nin

yerini alan Topluluk Bakanlar Konseyidir (TBK). Konsey, CARICOM'un ikinci en yüksek karar alma organıdır ve üye devletlerin Topluluk işlerinden sorumlu bakanlarından ve üye devletler tarafından belirlenen diğer bakanlardan oluşmaktadır.⁷ TBK'nin temel işlevi, HBK tarafından belirlenen politika öncelikleriyle uyumlu olarak, ekonomik bütünleşme, işlevsel iş birliği ve dış ilişkiler alanlarında stratejik planlamanın ve koordinasyonun gerçekleştirilmesidir (URL-9: 13. madde, 2. paragraf).

Bu amaçla TBK, Topluluk organları tarafından geliştirilen programları kabul etmekte, Andlaşma'da belirtilen hususlara uygun olarak Bakanlık Konseyleri tarafından geliştirilen öneriler üzerinde değişiklikler yapmakta ve Bakanlık Konseylerinden Topluluk hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik önerilerde bulunmasını talep edebilmektedir (URL-9: 13 madde, 3. paragraf).RECA'da Topluluk organları ve birimlerinde karar alma süreçlerine ilişkin genel kurallar, 27. maddede belirtilmiştir. İlgili maddeye göre Topluluk organları ve birimlerinde (bodies) temsil edilen her bir devlet, bir oya sahiptir ve üye devletlerin basit çoğunluğu, toplantı yeter sayısını oluşturmaktadır. Prosedürle ilgili kararlar, üye devletlerin basit çoğunluğuyla alınmaktadır. Topluluk organlarının tavsiye niteliğindeki kararları ise üye devletlerin üçte iki çoğunluğuyla alınmaktadır ve tavsiyeler bağlayıcı değildir. HBK'nin üzerinde mutabık kalması ve Topluluğun temel hedeflerine hâle gelmemesi kaydıyla, bir üye devlet, yetkili organların (bağlayıcı) kararlarından doğan sorumlulukların dışında kalmayı tercih edebilir (opt-out).

HBK, prosedürel kararlar ve bağlayıcı nitelikteki kararlar olmak üzere iki tür tasarrufla bulunmaktadır. 27. maddede belirtildiği üzere prosedürel kararlar, katılımcıların oy çokluğuyla alınmaktadır. Ancak bu maddede ve devamında hangi kararların prosedürel nitelikte olduğu belirtilmemiştir (Berry, 2014: 71). Kararlar, Andlaşma'da aksi belirtilmedikçe, tüm üye devletlerin olumlu oyuyla alınmaktadır ve bu kararlar bağlayıcı olmaktadır. Bir oylamada çekimser kalmak, Topluluk üyesi devletlerin dörtte üçünün olumlu oyunun olması kaydıyla, karar almaya engel teşkil etmemektedir (URL-9: 28 madde). Bu karar türlerinin yanı sıra Konferans, Topluluk hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak Topluluk organlarına ve birimlerine genel veya özellikli mahiyette yönergeler verebilmektedir ve bu yönergelerin uygulanacağı belirtilmiştir (URL-9: 12. madde 7. paragraf).

TBK, yönerge, karar ve tavsiye olmak üzere üç tür tasarrufla bulunabilmektedir. Yönergeler ve kararlar dışında, TBK'de karar alma süreçleri, 27. maddede belirtilen usullere tâbidir. Yönergelerin niteliği Andlaşma'da açık bir şekilde belirtilmemiştir (Berry, 2014: 82). 29. madde, TBK ve diğer Bakanlık Konseylerinin karar alma usullerini düzenlemektedir. İlgili maddede belirtildiği şekilde TBK, Andlaşma'da aksi belirtilmedikçe, kararlarını nitelikli çoğunlukla almaktadır ve bu kararlar bağlayıcıdır. Nitelikli çoğunluk, Topluluk üyesi devletlerin dörtte üçünden az olmayan olumlu oyu işaret etmektedir. Bununla birlikte bir konu şayet üye devletlerden birinin refahı için kritik bir öneme sahipse o hâlde ilgili alanda karar, tüm üye devletlerin olumlu oyuyla alınmaktadır. Bir konuda alınacak kararın üye devletlerden biri için kritik bir öneme sahip olup olmadığı, üye devletlerin üçte iki çoğunluğundan az olmamak kaydıyla, alınacak bir kararla belirlenmektedir.

⁷ TBK'nin İç Tüzüğünde (Rules of Procedure) üye devletlerin bir temsilci ile TBK'de temsil edileceği belirtilmiştir (Berry, 2014: 79).

Diğer Organlar ve Birimler

HBK ve TBK, CARICOM'un ana karar organları olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte bu organların işlevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak amacıyla bazı organlar oluşturulmuştur. Bu yardımcı organlar, Finans ve Planlama Konseyi, Ticaret ve Ekonomik Kalkınma Konseyi, Dış İlişkiler ve Topluluk İlişkileri Konseyi ile Beşeri ve Sosyal Kalkınma Konseyidir.⁸ Söz konusu organlar, üye devletlerin ilgili bakanlarından veya üye devletler tarafından belirlenen diğer temsilcilerden oluşmaktadır. Her bir Bakanlık Konseyi, TBK'yle aynı karar alma usulleriyle işlevlerini yerine getirmekte ve bağlayıcı kararlar alabilmektedir (Berry, 2014: 83-85).

10. maddede belirtilen organlardan biri olarak sayılmasa da Sekretarya, RECA'da 'Topluluğun başlıca idari organı' olarak tanımlanmıştır. Sekretarya, Genel Sekreter ve ilgili personelden oluşmaktadır. Genel Sekreter, Topluluğun en üst seviyedeki idari amiridir ve Topluluğun temsili ile Topluluk bünyesinde alınan kararların uygulanmasının sağlanmasına ilişkin görevlere sahiptir. Genel Sekreterin görevleri içerisinde, yetkili Topluluk organlarına sunulmak üzere önerilerde bulunmak da yer almaktadır. Bu durum, Genel Sekretere Topluluk hedeflerine ulaşılmasına ilişkin olarak bağımsız girişimde bulunma imkânı vermektedir (Berry, 2014: 85-88).

HBK ve TBK'yle birlikte, CARICOM'un işleyişinde kritik önemi haiz iki yapılanma bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, HBK'nin bir alt komitesi olarak 1992 yılında ihdas edilen ve RECA'da işlevleri düzenlenen Bürodur (URL-12). Büro, Konferansın üye devletler ve diğer CARICOM organlarıyla olan ilişkilerinin yürütülmesine destek vermektedir (Berry, 2014: 75-76). Diğer bir yapılanma ise RECA'da kurulması öngörülen ve 2008 yılında faaliyete başlayan Rekabet Komisyonudur. Komisyon, CARICOM Tek Pazar ve Ekonomisinin oluşumunu desteklemeye yönelik olarak Topluluk içerisinde rekabetin korunması ve geliştirilmesini sağlamakla görevlendirilmiştir.

⁸ Bu organlara ek olarak Mart 2009'da imzalanan ve RECA'ya eklenen bir protokolle Ulusal Güvenlik ve Mevzuatın Uygulanması Konseyi (The Council for National Security and Law Enforcement) oluşturulmuştur (URL-5).

Bu amaçla Rekabet Komisyonu, CARICOM Tek Pazar ve Ekonomisi içerisinde rekabet bozucu (anti-competitive) girişimleri izlemekte ve denetlemekte, sınır ötesi etkileri olan ticari sorunları incelemekte ve söz konusu sorunların çözümüne aracılık etmektedir (arbitrate). Komisyon, CARICOM Tek Pazar ve Ekonomisi içerisinde sınır ötesi iş hareketleriyle ilgili olarak, rekabeti bozucu eylemlere karşı önleyici ve cezalandırıcı uygulamalarda bulunma yetkisine sahiptir (Berry, 2014: 314-321).

Belirtilen yapılanmaların yanı sıra CARICOM bünyesinde faaliyet gösteren başka birimler, kurumlar, yardımcı kurumlar ve komiteler bulunmaktadır. En genel çerçevede bu yapılanmalar, işlevsel bir niteliğe sahiptir ve kendi görev konularıyla ilgili olarak, Topluluk hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur (Berry, 2014: 88-96).

Uyuşmazlıkların Çözüm Yöntemleri ve Karayip Adalet Divanı

1973 tarihli Chaguaramas Andlaşması (O'Brien, 2011: 639) ile RECA'da, ilgili Andlaşmalara taraf olan devletler arasında, Andlaşmaların yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin olarak ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümlenmesine yönelik çeşitli yöntemler öngörülmüştür. RECA itibarıyla uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin CARICOM organları yetkili merci olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu konuda ad hoc çözüm yöntemleri ve KAD da çözüm mekanizması olarak kabul edilmiştir.

RECA'da HBK ve TBK, uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin yetkisi bulunan CARICOM organları olarak sayılmıştır. İlgili Andlaşma, HBK'nin üye devletler arasındaki uyuşmazlıkları çözebileceğini düzenlemiştir. TBK ise Andlaşma kaynaklı sorumlulukların ihlali iddialarına ilişkin olarak Topluluk organları arasındaki uyuşmazlıkları çözmekle yetkilendirilmiştir. İlgili organlar, belirtilen hususlar çerçevesinde bir uyuşmazlığa ilişkin bağlayıcı nitelikte karar alabileceği gibi tavsiyede de bulunabilmektedir (Berry, 2014: 353-354).

RECA'nın 9. bölümü, uyuşmazlıkların çözümüne ilişkindir. Bu bölümde yer alan 187. madde, RECA'nın 9. bölümünün kapsamını ve hangi uyuşmazlıkların çözüme tâbi olacağını düzenlemekte ve RECA'nın yorumlanmasıyla ilgili hususları içermektedir. RECA'nın 188. maddesi, uyuşmazlıkların nasıl ve ne şekilde çözülebileceğine ilişkin çözüm metotlarını belirtmektedir. RECA'nın 188. maddesinin 1. paragrafı gereğince RECA'nın düzenlemelerinin ihtiyatı kaydıyla, 187. maddede belirtilen uyuşmazlıkların sadece şu çözüm yöntemlerinden birine müracaat edilerek çözüme kavuşturulması benimsenmiştir: dostça girişim, arabuluculuk, müzakere(ler), uzlaştırma, hakemlik ve yargı. Ancak belirtmek gerekir ki uluslararası hukukta klasik olarak kabul edilen yöntemlerden soruşturma komisyonları burada sayılmamıştır.

KAD, RECA itibarıyla yetkilendirilen bir yargı organıdır. Bu husus RECA'nın giriş kısmının sondan ikinci cümlesinde de açıkla düzenlenmektedir. KAD, 2001 yılında Karayip Adalet Divanını Kuran Anlaşma (URL-1) ile oluşturulmuş ve Nisan 2005'te göreve başlamıştır. İlgili Anlaşma ve RECA, KAD'ın yetkilerini belirlemektedir. KAD, iki türlü yargı yetkisine sahiptir. Bunlardan birincisi, RECA'nın iyi işleminin sağlanması amacıyla yönelik olarak Divanın özgün yargı yetkisidir (original jurisdiction). KAD'ın diğer yetkisi ise temyiz yetkisidir (appellate jurisdiction).⁹ Çalışmanın konusu itibarıyla Divanın temyiz yetkisine değinilmeyecektir.

Divanın yargı yetkisi, Karayipler bölgesel bütünleşmesinin temel unsurlarından biridir. Zira Divan, kendini RECA'nın 'koruyucusu' olarak görmektedir (Berry, 2014: 395). RECA'nın 211. maddesinin 1. paragrafında, Divanın RECA'nın uygulanması ve yorumlanmasıyla ilgili uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin olarak zorunlu ve ayrıksı/münhasır yargı yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. İlgili maddede Divanın yetkili olduğu hususlar şu şekilde sayılmıştır (URL-9: 211. madde, 1. paragraf):

- a) Anlaşma'ya taraf olan devletler arasındaki uyuşmazlıklar,
- b) Anlaşma'ya taraf olan devletler ile Topluluk üyesi devletler arasındaki uyuşmazlıklar,
- c) Anlaşma'ya taraf olan devletlerin ulusal mahkemeleri tarafından yapılan başvurular (referrals),
- d) Bu Anlaşma'nın uygulanması ve yorumlanmasıyla ilgili olarak 222. maddeye uygun şekilde kişiler tarafından yapılan müracaatlar.

RECA'nın 216. maddesinde belirtildiği üzere Divanın yargı yetkisi zorunludur ve üye devletler, herhangi bir özel sözleşme olmaksızın 211. maddede belirtilen Divanın yargı yetkisini zorunlu olarak kabul etmiştir. Ayrıca 216. maddede, Divanın ortaya çıkan bir uyuşmazlıkta yargı yetkisine sahip olup olmadığına da Divan tarafından belirleneceği belirtilmiştir. Bu çerçevede Divanın yargı yetkisinin zorunluluğu açık bir şekilde ortaya konulmuştur (Berry, 2014: 396). RECA'nın 221. maddesi itibarıyla Divan kararları, dava tarafları için bağlayıcıdır. Üye devletler, Topluluk organları ve birimleri ile gerçek ve tüzel kişiler, Divanın kararlarını geciktirmeden yerine getirmekle yükümlüdür (URL-9: 215. madde).

KAD, yargı yetkisinin yanı sıra danışma niteliğinde görüşler vermeye de yetkilidir. RECA'nın 212. maddesi itibarıyla Anlaşma'nın uygulanmasına ve

⁹ Divan, Karayip Adalet Divanını Kuran Anlaşma'ya taraf ve Divanın bu yetkisini kabul eden Topluluk üyesi devletlerde, medeni hukuk ve ceza hukukuyla ilgili davalarda temyiz yetkisine sahiptir (Bu hususta bkz. De Mestral, 2015: 64-70).

yorumlanmasına ilişkin olarak danışma görüşleri de verebilmektedir. Danışma görüşü, Topluluk üyesi veya uyuşmazlığa taraf devletlerden biri tarafından istenebilmektedir.

Yetki Alanları ve CARICOM Hukukunun Bağlayıcılığı

Kurucu Andlaşma kapsamında CARICOM, ekonomik bütünleşme, işlevsel iş birliği ve ekonomik ilişkiler dâhil olmak üzere dış politika koordinasyonu sütunları üzerine temellenmiştir. 2005 yılında üye devletler, güvenlik alanında da iş birliği yapmaya yönelmiştir. Bununla birlikte söz konusu bölgesel örgüt, esas olarak katılımcı taraflar arasında bölgesel ekonomik bütünleşmenin sağlanmasına yönelik bir girişimdir. Taraf devletler, RECA'nın giriş kısmında, Grand Anse Deklarasyonu (URL-4) ve HBK'nin diğer kararlarında belirtildiği şekilde, CARICOM Tek Pazar ve Ekonomisi yoluyla bölgesel bütünleşmenin derinleştirilmesine yönelik vaatlerini belirtmiştir.

“Yetkilendirilme İlkesi” bağlamında CARICOM organları, RECA'da tanımlanan yetkiler kapsamında faaliyetlerini yürütmektedir. Nitekim RECA'nın 12. maddesinin 5. paragrafında HBK'nin, Andlaşma'da belirtilen düzenlemeler çerçevesinde, Andlaşma'yla verilen yetkileri kullanacağı belirtilmiştir. Benzer şekilde RECA'nın 23. maddesinin 3. paragrafında Genel Sekreterin Andlaşma kapsamında kendisine verilen yetkiler içerisinde eylemde bulunacağı ve/veya işlemler tesis edeceği vurgulanmıştır (Berry, 2014: 190-191).

Yukarıda da belirtildiği üzere CARICOM, uluslararası andlaşmayla kurulmuş bölgesel bir örgüttür. Bu bağlamda üye devletler, *pacta sunt servanda* (*ahde vefa*) ilkesi uyarında, RECA'da belirtilen hususlarla kendilerini bağlamıştır ve iyi niyetle Andlaşma'nın uygulanmasını sağlamakla yükümlenmiştir (Berry, 2014: 195). Bu husus RECA'da belirtilmiştir. Söz konusu Andlaşma'nın 9. maddesinde üye devletlerin Andlaşma'dan veya Topluluk organları ve birimleri tarafından alınan kararlardan doğan sorumluluklarını yerine getirmek için gerekli tedbirleri alacağı, Topluluk hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı ve Topluluğun hedeflerinin yerine getirilmesine engel olabilecek eylemlerden kaçınacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte RECA'nın 237. maddesinde katılımcı tarafların rızasıyla Andlaşma'ya çekinceler koyulabileceği düzenlenmiştir.

RECA itibarıyla üye devletler, Andlaşma'da belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak, CARICOM organlarıncı alınan kararlara işlerlik kazandırmak durumundadır. Bununla birlikte CARICOM organlarının aldığı kararların üye devletlerin iç hukukunda bağlayıcı sonuçlar ortaya çıkarabilmesi için iç hukuka aktarılması (transformation) gerekmektedir. RECA'nın 240. maddesinin 1. paragrafında “yetkili organların bu Andlaşma kapsamında alınan kararlarının, bu Devletlerin vatandaşları için yasal olarak bağlayıcı hak ve yükümlülükler oluşturmadan önce Üye Devletlerin ilgili anayasal prosedürlerine tâbi olacağı” belirtilmektedir. Aynı maddenin 2. paragrafında

ise “üye devletler, yetkili organ ve organların kararlarını kendi iç hukuklarında yürürlüğe koymak için süratle hareket etmeyi taahhüt eder” ifadesi yer almaktadır.

DEĞERLENDİRME

Buraya kadar gelinen kısımda CARICOM’un kuruluş süreci ve RECA itibarıyla söz konusu örgütün kurumsal yapısı ve işleyişi, ana hatlarıyla belirtilmiştir. CARICOM, uluslararası sistemde yer alan küçük devletler arasında tesis edilmiş bölgesel bir bütünleşme girişimidir. Dışa bağımlılık ile küçük ölçekli ve belirli sektörlere dayalı ekonomik yapıyla izhar olan ortak tarih ve coğrafya değişkenleri bağlamında, ekonomik bütünleşme ve diğer alanlarda iş birliği yoluyla katılımcı devletlerin uluslararası ekonomi içerisindeki rekabet kapasitesinin artırılmasının, CARICOM’un temel kuruluş rasyonalitesini oluşturduğu söylenebilir. Ancak ekonomik kaynak yetersizliği, üye devletler arasındaki ekonomik gelişmişlik farklılıkları, taraf devletlerin egemenlik yetkileri konusundaki tutumu ve ulusal ve dış politikalarının CARICOM stratejileriyle uyumlaştırılması konusundaki güçlükler ve bölgesel yönetim konusundaki sorunlar, bütünleşme sürecini sekteye uğratan meseleler olarak belirtilebilir (Martinez vd., 2020: 28-32; URL-2: 13-15; URL-8). Bu sorunlara rağmen Karayipler’de bölgesel bütünleşme, bölgenin temel değişkenleri arasında yer almaktadır. Bölgedeki devletlerin siyasal niteliğe sahip bir federasyondan ekonomik bütünleşme merkezli bir iş birliği sürecine yönelmesi, siyasal birlik oluşturulmaksızın belirli politika alanları itibarıyla ulusal ölçekte ötesinde bir yönetim mekânı oluşturulması iradesinin normatif açıdan varlığını göstermektedir.

CARICOM, ortak pazar ve ekonomi oluşturmaya yönelik bölgesel bir bütünleşme girişimidir. Bu durum, CARICOM bünyesinde tüm üye devletlerin olumlu iradesine bağlı olmaksızın karar alınmasını ve yetkili CARICOM organlarınca alınan bağlayıcı kararların üye devletlerin iç hukukunda yeknesak olarak etki doğurmasını gerektirmektedir. RECA’da belirtilen yetki alanları kapsamında CARICOM organları kararlar almakta ve bu kararlar, taraf devletleri bağlamaktadır. Bu hususta RECA’da karar alma süreçlerine ilişkin ikili bir işleyiş öngörülmüştür. Örgütün en yüksek karar organı olan HBK’de kararlar oy birliğiyle alınırken örgütün ikinci en yüksek karar organı olan TBK’de ise kararlar oy çokluğuyla alınmaktadır. Andlaşma’da belirtilen hususlara uygun olarak taraf devletlere yetkili organların kararlarından doğan sorumlulukların dışında kalma imkânı verilmiş ve kimi durumlarda TBK’de kararların oy birliğiyle alınabileceği düzenlenmiştir. Bu bağlamda Kurucu Andlaşma’da belirtilen ve ekonomik bütünleşmeye ilişkin politika alanları itibarıyla karar alma, tüm üye devletlerin olumlu oyu olmaksızın gerçekleştirilebilir olmakla birlikte, hükümetler arası iş birliği yönteminin belirleyici olduğu bir çerçevede gerçekleşmektedir.

CARICOM organları tarafından alınan bağlayıcı kararların üye devletlerin iç hukukunda etki doğurması, üye devletlerin gerçekleştirecekleri ek bir işlemle söz konusu kararları iç hukuka aktarmasıyla mümkün olmaktadır. RECA'nın 240. maddesi itibarıyla örneğin HBK tarafından alınan bağlayıcı bir karar uluslararası düzeyde üye devletleri bağlamakla birlikte, bu devletler, iç hukukta yapacağı ek bir düzenlemeyle söz konusu kararı iç hukuka aktarmadığı müddetçe ilgili karar, iç hukukun bir parçası olarak bağlayıcı niteliğe sahip olmayacaktır (Berry, 2014: 164). Bu kapsamda CARICOM organlarınca alınan kararların doğrudan uygulanma ve doğrudan etki doğurma kabiliyetine sahip olmadığı ileri sürülebilir. Ancak üye devletler, yetkili CARICOM organlarınca alınan kararların iç hukukta etki doğurmasını sağlayacak ek tasarrufu süratle gerçekleştirmekle yükümlenmiştir. Üye devletlerin CARICOM organlarınca alınan bir karara aykırı nitelikte düzenlemeler yapması veya söz konusu kararın iç hukukta uygulanmasını sağlayacak tasarrufu geciktirmesi, Topluluk hukukunun ihlali olarak değerlendirilebilir.

RECA düzenlemeleri, gerçek ve tüzel kişiler için haklar yaratabilmekte ve sorumluluklar getirebilmektedir (Berry, 2014: 160). Nitekim bu hususta *The Trinidad Cement Limited ve TCL Guyana Incorporated v. Guyana Kooperatif Cumhuriyeti* davasında (İlgili davanın içeriği ve bir değerlendirmesi hakkında bkz. de Mestral, 2015: 55-59; Elias-Roberts ve Hanoman, 2018: 70-74), KAD'ın tesis ettiği karar önemlidir. Söz konusu davada Divan, Andlaşma düzenlemelerinin etki doğurması amacıyla, lafzi yorumdan ziyade teleolojik bir yorum yöntemi benimsemiş ve RECA'nın bağlamı ve hedefleri çerçevesi içerisinde dava konusu olan RECA maddelerini incelemiştir. Divana göre özel ekonomik teşebbüsler, CARICOM Tek Pazar ve Ekonomisinin hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kilit bir role sahiptir. Bu bağlamda ilgili teşebbüsler, uluslararası düzeyde doğrudan uygulanabilir haklara sahip olmalıdır (Elias-Roberts ve Hanoman, 2018: 72-73). Divan, ilgili dava kapsamında, RECA düzenlemelerinin üye devletlere sorumluluklar yüklemekle birlikte, özel teşebbüslerin Topluluk boyunca doğrudan yararlanabilecekleri “bağıntılı haklar” (correlative rights) getirebileceğini belirtmiştir (Berry, 2014: 200-201).

The Trinidad Cement Limited ve TCL Guyana Incorporated v. Guyana Kooperatif Cumhuriyeti davasında Divan, RECA'nın amaçlarını dikkate alarak bir değerlendirmede bulunmuş ve ilgili Andlaşma hükümlerinin Topluluk düzeyinde gerçek ve tüzel kişiler için haklar sağlayabileceğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde *Myrie v. Barbados* davasında (İlgili davanın içeriği ve bir değerlendirmesi hakkında bkz. de Mestral, 2015: 60-61; URL-7: 9-10) da Divan, Andlaşma'da belirtilen hususlara istinaden alınan bir kararın, uluslararası hukuka ilişkin olarak düalist yaklaşımı benimsemiş olan bir üye devletin iç hukukunda etki doğurabilmesi için söz konusu kararın iç hukuka aktarılmasının gerekli olabileceğini belirtmiştir. Ancak Divana göre söz konusu aktarma, Topluluk düzeyinde hakların

ve sorumlulukların ortaya çıkması için gerekli değildir. Divan, bağlayıcı bölgesel kararların üye bir devletin bu kararları iç hukuka aktarmaması sebebiyle Topluluk düzeyinde geçersiz hâle gelmesinin, CARICOM rejiminin bütünlüğünü tehlikeye düşüreceğini ifade etmiştir (URL-7: 10).

Belirtilen dava örneklerinden de anlaşılabilceği gibi RECA düzenlemelerinin ve RECA'ya istinaden yetkili CARICOM organları tarafından alınan kararların Topluluk düzeyinde uygulanmasının sağlanmasında ve ayrıca bütünleşme sürecinin hukuksal bir nitelik kazanmasında KAD'ın kilit bir rolü bulunmaktadır. Bu bakımdan Divanın bütünleşme sürecini normatif ve pratik açıdan desteklediği ve bütünleşme sürecine hukuksal bir temel kazandırdığı ileri sürülebilir. Bu mekanizmanın yanı sıra Rekabet Komisyonu ve Ticaret ve Ekonomik Kalkınma Konseyi (URL-9: 175. ve 182. maddeler) de soruşturma, raporlama, tavsiye ve yaptırım konusunda sınırlı da olsa yetkilere sahiptir (de Mestral, 2015: 52). Ancak genel kapsamda CARICOM bünyesinde Avrupa Komisyonu benzeri yürütme yetkisiyle donatılmış bir organının olmaması, etkin bir denetleme mekanizmasının kurulması önünde engel oluşturmaktadır.

SONUÇ

1973 yılında yürürlüğe giren Chaguaramas Andlaşması'yla kurulan CARICOM, Karayipler'de üye devletler arasındaki karşılıklı bağımlılıkların artırılmasına ve ortak bir pazar oluşturulması yoluyla bütünleşmenin sağlanmasına ilişkin bir girişimdir ve bölgede var olan bölgeselci geleneklerin somut çıktılarında biridir. Üye devletlerin bütünleşme sürecine yeni bir ivme kazandırmak amacıyla 1990'larda gerçekleştirdiği girişimler ve 1973 Chaguaramas Andlaşması'nın revize edilmesi, bölgedeki bütünleşme iradesini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında, giriş bölümünde belirtilen sorularla ilgili olarak CARICOM'a yönelik şu tespitlerde bulunulabilir.

Üye devletler, CARICOM bütünleşmesinin ilerlemesinde kritik role sahip aktörlerdir. Bütünleşme sürecine yön veren en üst seviyedeki organ olan HBK'de kararların oy birliğiyle tesis edilmesi ve TBK'de üye devletlere, önemli meselelerle ilgili olarak oy birliğiyle karar alma imkânının verilmesi, örgütün devletler arası niteliğini güçlendiren hukuki düzenlemelerdir. Diğer yandan RECA itibarıyla bütünleşme hukuku ile üye devletlerin hukukunun birbirinden ayrılması ve düalist bir yaklaşım benimsenmesi, CARICOM hukukunun bütünlüğünün ve uygulanmasının sağlanması bakımından, bütünleşme sürecinin sorumluluğunu öncelikli olarak üye devletlere bırakmaktadır. KAD'ın kurulması ve bazı CARICOM organlarının bütünleşme hukukunun uygulanması bakımından denetleyici yetkiye sahip olması, bütünleşme hukukunun uygulanmasını destekleyici faktörler olarak değerlendirilebilir. Özellikle KAD, gerçek ve tüzel kişilerin Topluluk düzeyinde doğrudan yararlanabilecekleri hakların korunmasında kritik önemi haiz bir uyuş-

mazlık yargı organıdır. Ancak yetkili CARICOM organlarınca alınan kararların üye devletlerin iç hukukunda doğrudan uygulanmasında ve/veya doğrudan etki doğurmasında ek bir hukuki işlemin gerekmesi hem Topluluk hukukunun yeknesak bir şekilde üye devletlerce uygulanmasını hem de bütünleşme sürecinin ilerlemesini sekteye uğratabilecek nitelikte bir düzenlemedir. Bu durum, ekonomik bütünleşmeye ilişkin olarak CARICOM organları karar alma yetkisine sahip olsa da RECA'da tanımlanan yetki alanlarıyla ilgili olarak egemenlik yetkilerinin CARICOM'a devredilmediğini göstermekte ve CARICOM'un uluslar üstü yetkilere sahip bir örgüt olarak uluslararası ilişkilerde konumlanmasını engellemektedir. Ayrıca güçlü bir yürütme mekanizmasının bulunmaması ve AB örneğinde olduğu üzere uluslar üstü bir yasama sürecinin olmaması da CARICOM bünyesinde uluslar üstü nitelikte etkin bir hukuk düzeninin tanzim edilmesini güçleştiren faktörlerdir.

Belirtilen hususlar bağlamında bir değerlendirmede bulunulduğunda bölgesel bütünleşme merkezli bir örgüt olan CARICOM'un hedefleri ile bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik araçlarının birbirini tamamlamadığı ileri sürülebilir. 2006'da yürürlüğe giren RECA'yla birlikte yeni karar alma usulleri getirilmiş ve yeni kurumsal mekanizmalar oluşturulmuş olsa da bütünleşmenin ilerlemesine yönelik olarak karar alma süreçlerinde hükümetler arası yöntemin belirleyiciliği ve CARICOM organlarınca alınan bağlayıcı kararların doğrudan iç hukukun bir parçası olarak uygulanabilirliğe sahip olmaması, uluslar üstü düzeyde bir egemenlik alanının ve bütünleşmeyi yönlendirici merkezi bir kurumsal düzenin ortaya çıkışını engellemektedir.

KAYNAKÇA

Abbott, R. L. (1969), The Caribbean Free Trade Association, *Lawyer of the Americas*, 1 (2), 1-20

Ateş, D. (2012), *Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantiği*, Bursa: Dora Yayıncılık.

Bardouille, N. C. (2018), Caribbean Regionalisms in a Comparative-Historical Perspective: The Making of Four Regional Systems, *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies*, 43 (2), 171-211.

Berry, D. S. (2014), *Caribbean Integration Law*, Oxford: Oxford University Press.

Blouet, O. M. (2007), *The Contemporary Caribbean: History, Life and Culture since 1945*, London: Reaktion Books.

Bravo, K. E. (2005), CARICOM, the Myth of Sovereignty, and Aspirational Economic Integration, *North Carolina Journal of International Law and Commercial*

Regulation, 31 (1), 145-206.

Brereton, B. (2007), Introduction. B. Brereton içinde, *General History of the Caribbean, Volume V, The Caribbean in the Twentieth Century*, 2nd Edition, (s. 1-6), Basingstoke: Palgrave Macmillan Press.

Briceño-Ruiz, J. (2013), The Caribbean: Regional Unity in a Context of Diversity, A. Rivarola Puntigliano ve J. Briceño-Ruiz içinde, *Resilience of Regionalism in Latin America and the Caribbean: Development and Autonomy* (s. 81-120), Basingstoke: Palgrave Macmillan Press.

Clarke, C. G. (1976), Insularity and Identity in the Caribbean, *Geography*, 61 (1), 8-16.

De Mestral, A. (2015), The Constitutional Functions of the Caribbean Court of Justice, *McGill Journal of Dispute Resolution*, 1 (2), 43-75.

Dedeoğlu, B. (2015), *Uluslararası İlişkilerde Özel Bir Alan: Bölgesel Bütünleşme, Kuramlar-Yaklaşımlar-Modeller*, İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.

Dosenrode, S. (2016), On Regional Integration, Dosenrode, S. İçinde, *Limits to Regional Integration* (s. 1-16), London: Routledge Press.

Elias-Roberts, A. ve Hanoman, R. R. (2018), CARICOM, The CSME, and Absolute Sovereignty: Lessons Learnt on the Road Towards Regional Integration, *Commonwealth Law Bulletin*, 44 (1), 66-89.

Ermağan, İ. ve Efe, H. (2018). Karayiplerde Siyasal ve Ekonomik Panorama, İ. Ermağan içinde, *Dünya Siyasetin Latin Amerika-2 (Orta Amerika ve Karayipler)* (s. 145-172), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Gaztambide-Geigel, A. (2007), The forces of regional co-operation, 1942-97, B. Brereton içinde, *General History of the Caribbean, Volume V, The Caribbean in the Twentieth Century*, 2nd Edition, (s. 346-368), Basingstoke: Palgrave Macmillan Press.

Girvan, N. (2001), Reinterpreting the Caribbean, B. Meeks ve F. Lindahl içinde, *New Caribbean Thought: A Reader* (s. 3-23), Kingston: University of the West Indies Press.

Goltermann, L., Lohaus, M., Spielau, A. ve Striebinger, K. (2012), Roads to Regionalism: Concepts, Issues, and Cases, T. A. Börzel, L. Goltermann, M. Lohaus ve K. Striebinger içinde, *Roads to Regionalism: Genesis, Design, and Effects of Regional Organizations*, (s. 3-21), Surrey: Ashgate Publishing.

Karluk, R. (2014), *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, 7. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Köksoy, F. (2020), İki Adam Bir Kuram: Haas ve Schmitter ile Neofonksiyonlizmin Karayipler Topluluğu'na Yansıması, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 11 (1), 22-41.

Martinez, J. L., Chami, G., Montoute, A. ve Mohammed, D. A. (2020), *Changing Cuba-U.S. Relations: Implications for CARICOM States*, Cham: Palgrave Macmillan Press.

Metcalf, K. N. ve Papageorgiou, I. (2005), *Regional Integration and Courts of Justice*, Antwerpen: Intersentia.

O'Brien, D. (2011), CARICOM: Regional Integration in a Post-Colonial World, *European Law Journal*, 17 (5), 630-648.

Reçber, K. (2021), *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, 4. baskı, Bursa: Dora Yayınları.

Richardson, B. C. (1992), *The Caribbean in the Wider World, 1492-1992: A Regional Geography*, Cambridge: Cambridge University Press.

Sancaktar, C. (2013), Bütünleşme ve Bütünleşme Teorileri, H. Çomak ve C. Sancaktar içinde, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* (s. 113-157), İstanbul: Beta Yayıncılık.

Schroeder, W. ve Th. Müller, A. (2011), Elements of Supranationality in the Law of International Organizations, Fastenrath, U., R. Geiger, D.-E. Khan, A. Paulus, S. von Schorlemer ve C. Vedder içinde, *From Bilateralism to Community Interest: Essays in Honour of Bruno Simma* (s. 358-378), Oxford: Oxford University Press.

Seatzu, F. (2015), The Caribbean Community (CARICOM), M. Odello ve F. Seatzu içinde, *Latin American and Caribbean International Institutional Law* (s. 219-230), The Hague: Asser Press.

Şahin, K. (2018), Bütünleşme Olgusunun Analiz Düzeyi, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 118 (232), 81-96.

Widfeldt, Å. (2001), The Caribbean: Legacy and Change. M. Schulz, F. Soderbaum ve J. Öjendal içinde, *Regionalization in a Globalizing World: A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes* (s. 211-233), London: Zed Books.

Yapıcı, M. İ. (2007), Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (3), 130-157.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://caricom.org/treaties/agreement-establishing-the-caribbean-court-of-justice-ccj/>, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-2 <https://caricom.org/documents/9774-iiirregionalintegrationreportfinal.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-3 <https://caricom.org/communique-issued-at-the-conclusion-of-the-seventh-heads-of-government-conference-of-common-wealth-caribbean-countries-9-14-october-1972-chaguaramas-trinidad-and-toba-go/>, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-4 <https://caricom.org/grand-anse-declaration-and-work-programme-for-the-advancement-of-the-integration-movement-july-1989-grand-anse-grenada/>, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-5 https://caricom.org/organs_and_bodies/the-council-for-national-security-and-law-enforcement-consle/, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-6 <https://caricom.org/history-of-the-caribbean-community/>, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-7 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2856227, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-8 https://www.researchgate.net/pro-file/Wendy-Grenade/publication/277305863_Regionalism_Among_Small_States_-_Challenges_and_Prospects_The_Case_of_the_Caribbean_Community/links/5c8fc9a545851564fae6b876/Regionalism-Among-Small-States-Challenges-and-Prospects-The-Case-of-the-Caribbean-Community.pdf, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-9 <https://caricom.org/treaties/revised-treaty-of-chaguara-mas-establishing-the-caricom-including-csme/>, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-10 http://www.sice.oas.org/CARICOM/instmt_e.asp, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-11 http://www.sice.oas.org/Trade/CCME/Chaguaramastreaty_e.pdf, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

URL-12 <https://caricom.org/the-bureau-of-the-conference/>, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).